

142. Miskolc, Szentlélek, Pálos kolostor (KÖH 16762)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) **Á, Kk**

A Herman Ottó Múzeum 2012 óta⁴⁵ folytat régészeti feltárást a kolostor területén. 2013-ban munkánkat több, a hazai régész-képzésnek otthont adó egyetem (Miskolci Egyetem, Szegedi Tudományegyetem, Pécsi Tudományegyetem) ismerte el tan-széki ásatásának.

A kolostor építési periódusait 2012-ben és 2013-ban a Ny-i szárnyban vizsgáltuk. Az eddigi kutatási eredmények alapján elmondhatjuk, hogy a kolostor területén legalább négy alkalommal folytattak nagyobb volumenű építkezéseket. A kolostor fennállásának két legkorábbi időszakában nem a ma is látható templom csatlakozott a pálos szerzetesek korai életteréhez. Erről a korábbi, 13. századi templomról egyelőre nem rendelkezünk információkkal. A jelenleg is látható templom a 15. század közepére keltezhető; ebben az időszakban, a templommal egyszerre létesítették a jó minőségű, masszív kőfalakkal rendelkező, időben harmadik kolostorépületet. Valamikor a 15. század végén, a 16. század elején újabb építkezést folytattak a kolostor területén. A korábbi, jó minőségű falakat visszabontották, Ny-i irányban kb. 1 m-rel bővítették a rendház területét. Erre az időszakra tehető a kerengőfolyosótól Ny-ra megtalált, padlóféglával borított folyosó maradványa és a hozzá kapcsolódó helyiség agyagos padlója. E fölött helyezkedett el a kolostor pusztulásához köthető réteg, melyben közvetlenül a mellékfolyosó padlóféglái fölött 16 ezüstpénzt találtunk. A pénzek közül a legkorábbit Hunyadi Mátyás uralkodása idején verték, míg a legkésőbbi egy 1528-as dátummal ellátott Ferdinánd érem volt.

MISKOLCZI MELINDA – SZÖRÉNYI GÁBOR ANDRÁS

143. Mogyoróska, Regéci vár (KÖH 16252)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) **B, Á, Kk, Kú**

A regéci vár 2013. évi feltárása alapvetően kettős munka volt. Eyrészt az 1999 óta hagyományosan minden ásatási szezonban⁴⁶ megtartott régésztábor keretében folytattunk ásatást, másrészt a Regéc Község Önkormányzata által elnyert turisztikai pályázathoz kapcsolódóan nyílt lehetőség a régészeti feltárások idő- és térbeni kiterjesztésére a pályázat megvalósítása során a kivitelezés által érinteni tervezett, de eddig nem – vagy csak részben feltárt részeken, területeken.

A regéci vár 2013. július 15–26., illetve augusztus 12–szeptember 23. közötti feltárása a vár valamennyi álló részét, azaz a felső várat, a középső várat és az alsó várat érintette, de a feltárási munkák a turisztikai pályázat megvalósításához kapcsolódóan a 2013-ban még meglévő pénztárépület körüli területen a vár jelenleg álló falain kívülre is kiterjedtek. *(Az illusztrációt lásd jobbra!)*

A felső vár Ny-i várfala feltárásának érdekében nyitottuk meg a 34., 35., 38. és a 40. kutatóárkokat. A kutatóárkok a Ny-i várfal eddig azonosított és feltételezett nyomvonala mentén lettek kijelölve (ehhez lásd a korábbi években a 3., a 4. és a 20. kutatóárkok feltárását). A balesetveszély elkerülése végett a várfalnak, illetve megmaradt részének csak a belső oldalát,

valamint a belső oldala menti területsávot tártuk fel (a feltétlen a fal pusztulásának megakadályozására rajtahagytuk a humuszt és a fűvet). A Ny-i várfal értékelhető maradványai csak a 34. kutatóárkokban (5. helyiség) és a 35. kutatóárkokban (6a helyiség) kerültek elő. A várfal belső oldalán komolyabb rétegződés igazából csak a 6a helyiségben nyitott 35. kutatóárkok metszetfalain volt azonosítható. A 38. és a 40. kutatóárkokban a Ny-i várfal további szakaszainak semmilyen nyoma sem mutatkozott; az az egészen kicsi falcsont sem, amely a 2000-es évek elején a felső vár tornyának DNy-i sarka előtt még dokumentálható, felmérhető volt.

A felső vár DK-i sarkán (10. helyiség alatt) lévő ciszterna aljából ÉNy felé induló néhány méter hosszú járat alját borító törmelék kihordását elvégeztük. A járat mesterséges kialakítású, melyről a geodéziai felmérés bebizonyította, hogy magasabban van, mint a Kút-bástyából induló, hasonló jellegű folyosó szintje. Alaprajzilag a ciszternából induló járat fölé nyúlik a folyosó, de a kettő között semmilyen kapcsolat nincs. A ciszterna és a belőle kiinduló járat csaknem azonos tengerszint feletti magasságban van a középső vár udvarának szintjével.

A középső várban lévő kápolna, azaz a 20. helyiség kutatása voltaképpen a közel egy évtizeddel ezelőtt a vár ezen helyiségében abbahagyott feltárás folytatása volt. Jellemző, hogy csak és kizárólag pusztulási rétegeket értünk el, és csak ezeket tudtuk dokumentálni. Járószint, padlószint nem került elő, az elért szintnél mélyebben várhatóak.

A középső vár K-i falszoros (22. terület) feltárását É felől, a 2006-ban elért vonaltól kiindulva folytattuk D-i irányban. Szintként a 2006-os feltárás során kialakított szintet tartottuk meg, mely azonban nem történeti korú járószint, csupán a kutatás közben az omladék alsó részében kialakított szint.

Mogyoróska, Regéci vár.

A felső vár és a középső vár az alsó várból nézve, 2013. július 29.

A falszorost köves omladék töltötte ki az É-i szakaszon 3–4 m magasan, délebbre 1,5 m körüli magassággal. Mint kiderült, kissé meglepő módon, az omladék a csaknem 2 m széles belső K-i várfal és a palotaszárny pusztulásából származott. A külső K-i várfal, bár jóval vékonyabb, alig 1,4 m vastag, de sokkal jobb állapotban van, mint a belső várfal. A 25. és az 58. helyiségek határánál jókora darabon ki van szakadva a belső várfal, de az 58. és az 59. helyiségek mögötti várfalszakasz külső ol-

⁴⁵ RKM 2012, 70.

⁴⁶ RKM 2000, 197.; RKM 2001, 207–208.; RKM 2002, 260.; RKM 2003, 277.; RKM 2006, 264–266.; RKM 2009, 324–326.; RKM 2010, 289.; RKM 2011, 117–118.; RKM 2012, 71–72.

dala és felső része is könnyen szétomló falazatként maradt meg. Mivel eszköz nem volt a belső várfal megtámasztására, ezért a két várfal közötti omladéknak csak a felső részét bontottuk tovább, azonban délebbre a belső várfal annyira rossz állapotban volt és van ezen a magasságon is, hogy a falszoros D-ről számított második lőrésének vonalában megálltunk a feltárással. Ettől délebbre az omladék tetejéből csak annyit hordtunk le, hogy a falszoros D-i vége is mérhető legyen az ott lévő, a várfal tetejéhez közel elhelyezkedő lőréssel együtt. A külső várfalon nyíló lőrések többségét kitisztítottuk. Megfigyelhető volt, hogy az északabbi lőrések a fal hossz tengelyére merőlegesen, míg a D-iek a Délkeleti-bástya előterének pásztázásához vannak irányozva. A külső fal délebbi szakaszán (az 59. helyiség mellett) egy másik nyílást is sikerült azonosítani. Mivel itt lőrés nem volt, ezért nem kizárt, hogy esetleg egy árnyékszékhez vezető ajtó csekély maradványát fedeztük fel.

A falszorosban megnyitott 42. és 43. kutatóárkokban rákerestünk az eredeti járósíntre (pontosabban a legutolsó járósíntre, amire az omladék is rázuhant). A járósíntet elértük, de dokumentálás után a járósínt védelme érdekében a két kis szondát visszatemetjük.

A falszoros É-i végét, mint a falszoros és a Kis-bástya csatlakozási pontjának területét önálló kutatási egységként (22. terület-Észak) kezeltük, mivel itt a falszoros és a Kis-bástya csatlakozását, egyúttal a Kis-bástya D-i végét igyekeztünk megtalálni. A döbbenetes mennyiségű köves omladék alól azonban a bástyafal, illetve a bástya és a külső várfal csatlakozása ekkor még nem került elő. Előkerült viszont egy reteszgerendával elzárható ajtó D-i kávája és küszöbének csekély részlete. Az ajtó a külső várfalon keresztül a várakba nyílt, az árok és az ott feltételezhető építmények megközelítését szolgálhatta. Közvetlenül a bástya és a külső várfal feltételezhető csatlakozási pontjának D-i oldalában, védett helyen helyezkedett el. Az ajtó küszöbszintjének belső oldalán a K-i falszoros járósíntje (mely az ide nyúló szikla miatt itt is elkeskenyedik) az ajtó pusztulása miatt nem maradt meg, de az ajtótól D-re, a falszoros É-i végében kialakított metszeten azonosíthatónak tűnt.

Középső vár, Kis-bástya feltárása (39. kutatóárok): A bástya kutatását a védőmű egyetlen ismert maradványától, az É-i oldalon magasan álló falcsonktól kiindulva kezdtük meg. Ennek belső, azaz D-i oldalán nyitottuk meg a 39. kutatóárkot, melyet a feltárás előrehaladtával előbb K, majd É felé is fokozatosan kibővítettünk olyannyira, hogy a 2013-as feltárás végén az említett falcsonkot L-alakban övezte a kutatóárok. A kutatóárkokban az átlag 1,5–2 m vastag, döntően a vár feltárása során idehordott ásatási törmelékből képződött feltöltés, és alatta a vár pusztulásából származó omladék alól előkerült a bástya É-i falának folytatása, ÉK-i sarka és ÉK-i homlokfala. A bástya alaprajzilag ötszögű, mind a külső, mind a belső oldalán, de lényegi eltérés, hogy a külső falsík eltérő szögben csatlakozik, mint a belső, ezért a bástya erősen megvastagított csúccsal nézett K, a legveszélyeztetettebb irány, egyúttal a várak belseje felé. A bástya belső terének járósíntjét nem sikerült meghatározni, arra a rétegsor vizsgálata során semmi sem utalt. A külső oldalon ugyanakkor, a bástya feltárt, de csak kis magasságban megmaradt ÉK-i sarkánál sikerült elérni az eredeti rétegsor legfelső rétegét, mely igen gazdagnak bizonyult kora újkori, döntően 17. századi leletekben.

A középső vár K-i palotaszárnyában, a sáfárházak közötti pitvar (16. helyiség) K-i végében, DK-i sarkában egy kis alapterületű kutatóárkot (44. kutatóárok) nyitottunk. A Kis-bástyá-

ba e helyütt nyíló, utólagos kialakítású ajtóhoz tartozó küszöbszint nem került elő, csak a várfal visszabontott alapozása, rajta a recens járósínt alatt köves, habarcsos, szürkés feltöltés. Megfigyelhető volt a K-i várfal és az ahhoz utólag épült 16. és 17. helyiségek közötti válaszfal alapozása. A metszetekben csak rétegek voltak azonosíthatóak, a korábban megtisztított 17. századi járósíntnél korábbi járósínt nem. Az árokban dokumentált kevés rétegből mindössze kevés kora újkori lelet került elő.

Középső vár, Ny-i palotaszárny, lépcsőház: A 33. kutatóárok feltárással azonosítható volt, hogy a Ny-i palotaszárny ezen részén lévő helyiségek (41., 44., 45. és 60. helyiségek) csatlakozásánál lévő terület rétegei részben feltöltésből, részben pusztulásból származhattak. A kiindulási szintet is jelentő 17. századi járósíntnél korábbi járósínt nem került elő. A kutatóárok DK-i sarkában láthatóvá vált a lépcsőház (45. helyiség) K-i falának nem túl mélyre nyúló alapozása. A Ny-i oldalon megfigyeltük, hogy a 41. és a 60. helyiségek falai közötti elválás inkább csak a felmenő fal szintjén mutatkozik egyértelműen, míg a járósínt alatt egybefüggő falszövet látszódik.

A középső vár, várudvar, 63. terület feltárása során (a Ny-i palotaszárny DK-i sarkától D-re) a palotaszárny D-i végéhez csatlakozó épület udvar felőli homlokzati faláig haladtunk előre. A fal D-i végén egy, a legdélebbi földszinti helyiségébe nyíló ajtó küszöbkövét találtuk meg *in situ* helyzetben, viszonylag épen. A homlokzati falszakasz utólag épült a Ny-i palotaszárny D-i végéhez. A fal vonalával párhuzamosan az udvarszint magasabban van a környező udvarszinthez képest, melyhez rézsűvel csatlakozik.

A középső vár, kapualj (65. helyiség) 2013-ban megkezdett feltáráskor kiderült, hogy a kapualj falai közül jóformán csak a K-i fal maradt meg, az viszont csaknem 2 m magasságig, míg a Ny-i fal csak egy szakaszon és ott is csak egy-két kősor magasságban volt azonosítható. *(Az illusztrációt lásd lent!)* A K-i fal É-i szakaszán egy ajtó és az oda vezető lépcső is előkerült. E helyütt a kapualjtól K-re lévő helyiségbe lehetett bejutni. A helyiség eredetileg ugyanakkor a kapualj felől nem volt megközelíthető, az ajtót szemmel láthatólag utólag törték a falon. Sikerült azonosítani a K-i fal D-i végét és az egykori DK-i belső falsarkot is. A kapualjban az eredeti járósínt D felé erős rézsűvel lejtett, majd a bevezető útvonal derékszögben Ny felé elfordulva folytatódhatott kifelé (egyúttal a meredek lejtést alighanem megtartva).

Mogyoróska, Regécska vár.
Középső vár, belső várkapu, kapualj feltárás után,
2013. augusztus 16

Az alsó várat egykor K felől védő, romjaiban is impozáns, ma is kétszintes (de annak idején alighanem még magasabb) Délkeleti-bástya (61. helyiség) felső szintjén előrehaladva termeltük ki és szállítottuk el a bástya belsejét kitöltő köves, habarcsos, helyenként humuszos, döntően az alsó vár K-i részének pusztulása során ide zuhant omladékat, egészen a felső szint közepéig. A feltárás során az alsó vár még a középkorban épült K-i falának külső oldalát is megtisztítottuk az omladéktól.

Az alsó vár 64. helyiségének feltárása során a még 2012-ben az 54. terület (lépcső) D-i, magasan, a sziklán lévő végén megtalált ajtótól kiindulva egy négyzetes alaprajzú helyiség és az oda vezető bejárati szakasz tűnt elő a több méter magas omladék alól. A helyiségbe vezető ajtó és annak Ny-i kávéja, valamint a helyiség É-i fala csaknem teljesen elpusztult, ezekből csak nagyon kevés felismerhető nyom és részlet maradt. Megmaradt viszont az ajtó küszöbe, a K-i szarkő alsó része (bár ez nagyon gyenge kőből készült, a feltárás után azonnal pusztulni kezdett), az ajtónyílás K-i kávéja, a helyiség falai közül a K-i, a D-i és a Ny-i fal. A helyiség eredetileg törtkőves falait belülről utólag hozzáépített, téglából emelt köpenyfal határolta. Ezek a falak az említett szakaszokon igen magasan (a DNY-i sarokban a kőfal magassága 4 m, de a téglaköpenyfal is több mint 2 m magasan áll) megmaradtak. Az ajtónyílás mögött téglapadló részlete is előkerült, de azt fotózás után a padlózat védelme érdekében földdel kevert omladékkal visszatemetjük. A D-i falon egy utólagosan kialakított nyílás került elő. A nyílás már a téglafal felépülése után lett kialakítva, ehhez a téglafalat áttörték, a vésőnyomok is jól látszódnak. A nyílás értelme, hasznata tisztázatlan, ahogy az is, hogyan lehetett a helyiségből az alsó vár belsejébe továbbhaladni.

A vár külső oldalán lévő kutatási terület (36., 36/B, 37., 37/B és 41. kutatóárkok a 2013-ban még meglévő pénztárépület körül): A vár bejárata előtt 2013-ban még használt épület helyére a regéci várhoz kapcsolódóan elnyert turisztikai pályázat megvalósítása során új, nagyobb, többfunkciós fogadóépület épül, melyhez egy igen széles terasz is társul majd.

A kutatóárkok feltárásával megállapítható volt, hogy a pénztárépület körül meglévő, több mint 10 évvel ezelőtt mesterségesen, több ponton ásatási törmelék felhasználásával kialakított, korábban soha nem létezett terepszint külső oldala mentén sánc húzódott végig, melynek cölöpsorból és földsáncból álló eleme biztosan azonosítható és dokumentálható volt. Ennek a külső védelmi rendszernek a korát a leletanyag alapján a kora újkorra tehetjük, ezen belül pontosabban a leletek feldolgozása után lehet mondani, bár a 17. századi építés valószínűbb (már csak azért is, mert a sánc biztosan igazodott a 16. század végi Kút-bástya ÉNy-i sarkához). A sáncban belül, a Kút-bástyához közel, a magasan lévő sziklafelszín belső oldalát és alját simára vésve alakították ki az árok alját, ettől É-ra a mélyebben lévő sziklát már nem munkálták meg, hanem a felette lévő rétegek alkothatták az árok oldalait és alját. A sáncot azonosíthatjuk Myskovszky Viktor 19. század végén készített, egyébként több ponton hibás, de több részletében valóságghű alaprajzán feltüntetett sáncsal, azaz az ő idejében még látható nyoma lehetett a sáncnak.

A vár 2013-as kutatása során előkerült leletanyag (kályhacsempék, kályhaszemek, kerámia, pénzek, fémleletek, pipák, pénzek, bokályok, üvegek) kora a korábbi évekhez hasonlóan döntően kora újkori, azon belül is inkább 17. századi volt. A mázatlan kerámiatöredékek egy része kora újkori volt, de jelentős részük középkori, főleg 14–15. századi töredék, de találtak

Árpád-korra keltezhető darabokat is. Néhány bronzkori kerámiatöredék is előkerült. Faragott kövek az elmúlt évekhez viszonyítva már kisebb számban kerültek elő.

Ásatásvezető: Giber Mihály, szakmai konzulens: Simon Zoltán. Résztvevők: a ráckevei Ady Endre Gimnázium diákjai és öregdiákjai Mészáros Attila és Varnyú Anita tanárok vezetésével; a Közszolgálati Egyetem hallgatói dr. Komjáthy László egyetemi tanár vezetésével; regéci diákok; regéci, háromhutai, tokaji, tiszaladányi munkások; dr. Molnár Gergely, Vilmányi Kis Zoltán, Zsuga Zsolt, Zsuga Márk. Régészhallgatók, pályakezdő régészek: Bodri Máté, Búth Mária, Csoltkó Emese, Gál Tamás, Havasy Orsolya, Horváth Veronika, Lőrinczy Márk, Rákóczi Gergely, Surányi Nikolett, Szénásy Csaba. Geodéziai felmérés: Viemann Zsolt és dr. Tóth Anikó.

SIMON ZOLTÁN – GIBER MIHÁLY

144. Monostorpályi, Nyírerdő-dűlő 2. (KÖH 78645)

(Hajdú-Bihar megye) V, Sza

A lelőhely Monostorpályi DK-i határában, a Kis-Kanális egykori mellékága magaspártján, a Nyírerdő-dűlő határrészen helyezkedik el. Az előző évben megkezdett munkákat folytattuk 2013. január 7–10. között. Összesen 14 objektumot tártunk fel, ezek közül 2 temetkezés, a többi telepobjektum volt. A lehumuszolt 476 m² területből csak 212 m² tekinthető régészeti objektumok is fedett feltárt területnek.

A lelőhelyen a feltárt objektumok mindegyike a római császárkorra, a szarmata korra tehető. Az előző évben már megfigyelt sírokat bontottuk ki teljesen, valamint a tavalyi 3 gödröt és 1 tűzhelyet. A tűzhely sütőfelülete nem egyértelmű, de D-i végében egy narancssárga színű, korongolt edény töredékei voltak, talán betapasztva. A 2 sír a szonda K-i végében helyezkedett el: egy gyöngyökkel eltemetett, erősen bolygatott női; valamint egy bronzcsattal és vaskéssel eltemetett, bolygatatlan férfi sír. Tájéolásuk D–É. A 12/12 számon egy félig földbemélyített házat sikerült dokumentálni, melynek tűzhelye az É-i sarokban helyezkedett el. A házból a kerámiatöredékek mellett egy bikónikus orsógomb fele is előkerült. A többi ez évben feltárt objektum gödör volt. A szondában a homokos talajrétegeket többször sötétbarna, kemény, szabálytalan alakba terjedő „átfolyások” szakították meg, melyekből kerámiatöredékek is kerültek elő; valamint az altalajlazító nyomai is legalább 1 m mélységig jól kivehetőek voltak. A terepbejárás és geofizika által prognosztizáltnál kevésbé intenzív volt a megtelepedés, de ez lehet, hogy az igen keskeny nyomvonalnak is köszönhető.

A feltárást 2013. április 15–19. között leletmentés követte, melyet a MOL gázvezeték fektetése közben észlelt objektumok indokoltak. Összesen 237 m²-nyi területet tártunk fel, 22 objektummal. Legnagyobb számban római császárkori (szarmata) gödröket bontottunk ki, azonban a leletmentés során egy szarmata házat is sikerült megfognunk. A humuszról szórványként került elő egy – szintén római császárkorra datálható – vörös színű, korongolt edénytöredék, amely valószínűleg sírkerámia lehetett. A meddő átvizsgálása során azonban nem sikerült azonosítható embercsontot megfognunk. A területen a római császárkor mellett vaskorra datálható gödrök is kerültek elő.

Munkatársak: Szolnoki László régész, Jurás Ákos, Koroknai Zsolt, Szabó Nóra és Tóth Mihályné Simon Andrea régész-technikusok.

BAJKAI ROZÁLIA – LACZI ORSOLYA